

Старогръцка литература

2020/2021

Лекция III

Троянският цикъл

Част I

„Троянски“ или „епически“ цикъл е термин, който сме наследили от атинския учен Прокъл, живял през V в. сл. Хр. Неговата „Христоматия“, посветена на историята на класическата гръцка поезия, е съхранена в извлечение, направено от византийския духовник и ерудит Фотий (IX в.) в неговото „Хилядокнижие“ (Myriobiblion). Впоследствие този термин е приет и често употребяван от историците на старогръцката литература.

Доколкото Прокъл се е интересувал главно от поеми, създадени в хекзаметър, терминът „епически“ е уместен: тъй като, както свидетелства и Аристотел в „Поетиката“, гръците са наричали „епос“ всяко словесно произведение, съчинено в този размер.

От друга страна, Аристотел забелязва, че не всеки текст в хекзаметър трябва да се смята за поетически. Тъй като „поезия“ (poiesis) е вид на рода „мимесис“ (подражание). „Поезия“ имаме, когато съчинителят подражава на човешки характери в действие, като си служи с реч, а също с ритъм и мелодия.

Както виждаме, Аристотеловия термин „пойесис“ не съвпада с нашия „поезия“. Защото, 1) когато казваме „поезия“, ние мислим само за словесното произведение, без да включваме музиката. От друга страна, 2) допускаме, че поезията може да не е непременно в мерена реч, докато Аристотел, като всеки грък по негово време, смята, че поетическото произведение винаги е в ритъм (стихотворен размер).

При това положение Аристотел не би сметнал, че „Теогонията“ на Хезиод, макар и написана в хекзаметър, е поетическо произведение. То е по-скоро митографско - представлява свод от някои известни митологически разкази, отнасящи се до възникването на вселената и родословието на богове и герои; и преданията за техните дела. Но в представянето на текстовете, които нарича общо „епически цикъл“, Прокъл включва и митографските съчинения, изпълнени в хекзаметър; което показва, че в неговото понятие за епос имат място и нехудожествени произведения – ако като образец за такива се приемат „Илиада“ и „Одисея“.

Що се отнася до термина „Троянски“, той е уместен дотолкова, доколкото почти всички споменати поеми представят историята на Троянската война. Започва се от скарването на трите богини на сватбата на Пелей и Тетида, и дори по-рано – от един разговор между Зевс и Темида за това, че хората по земята са станали твърде много и е добре тя да бъде отчасти облекчена от този товар; и най-добрия начин за това е да се устрои една голяма война.

„Цикълът“, както е представен в „Христоматията“, има девет части, като осем от тях се състоят само от една поема. Две от споменатите са „Илиада“ и „Одисея“, а другите шест се приписват на различни автори (Арктин от Милет, Евгамон от Кирена и др.). Тези поеми, създадени вероятно след Омир, но не по-късно от края на V в. пр. Хр., са загубени; а техните автори не са известни с друго.

Изчезването им не е случайно. Още Аристотел в „Поетиката“ отбелязва, че Омир далеч надминава останалите автори, занимавали се с троянската история; и поне от Аристотелово време изразът „циклически поет“ означава някой, който е пресъздал в хекзаметър някои митове, но не е се отличил с голямо художествено майсторство. Самият Прокъл в края на изложението казва, че тези поеми не се четат заради високите си художествени качества, а защото съдържат сведения за една история, от която хората винаги са се интересували.

И така, в първата част от „Цикъла“ влизат поеми, подобни на Хезиодовата „Теогония“.

На второ място е посочена поемата „Киприи“, която разказва троянската легенда от замислянето или първия повод за войната, до известното скарване между Ахил и Агамемнон.

На трето място е „Илиада“ на Омир, представяща събитията от „чумата“ в ахейския лагер и оттеглянето на Ахил, до смъртта и погребението на Хектор.

Четвърта е „Етиопида“, където се разказва за намесата на амазонката Пентезилея и етиопския цар (син на Зората) Мемнон – и двамата на страната на троянците. Разказът стига до смъртта и погребението на Ахил (пронизан със стрела от Александър-Парис, с помощта на Аполон).

Петта е „Малка Илиада“, в която са събитията преди нахлуването на ахейците в града. Най-важни са спорът за доспехите на Ахил и самоубийството на Аякс; присъединяването на Филоктет и Неоптолем към ахейската войска; смъртта на Парис (убит от Филоктет) и изработката на Троянския кон.

Шеста е „Разрушението на Троя“, където се разказва за превземането на града, извършено чрез измамата с коня. Представя се смъртта и пленяването на мнозина троянци, включително жени и деца (Приам, Астианакс, Андромаха, Касандра, Поликсена).

Седма е „Завръщания“, в която се разказва как ахейските вождове напускат Мала Азия и достигат родните си места (или загиват по пътя). Там са историите за Неоптолем, Нестор и Диомед, Менелай, Агамемнон, Аякс Ойлеев.

На осмо място е Омировата „Одисея“ – от потеглянето на Одисей от Троя до завръщането му в Итака и убийството на кандидатите за брак с Пенелопа. С тези събития е преплетена и историята на сина му Телемах, който се отправя към Пелопонес, за да получи от тамошните царе сведения за баща си; и как след завръщането си среща баща си и двамата заедно провеждат битката с враговете. Накрая избухва война между роднините на убитите и Одисеевото семейство, която е прекратена по решение на Зевс и с пряка намеса на покровителката на Одисей – Атина.

Девета е „Телегония“, където се разказва за събитията след войната с роднините. Одисей се отправя към континента, за да принесе жертва на Посейдон, както е бил посъветван от прорицателя Тирезий (когото той открива в царството на Хадес). Там заживява при теспротите в Епир, оженва се за местната царица и има от нея син. После се завръща в Итака, където среща сина си от Кирка Телегон, който е дошъл там, за да го потърси. Но двамата не се разпознават, влизат в двубой и Телегон убива Одисей.

Същите истории, разказани малко по-различно и без препратка към поемите, откриваме в „Митологическа библиотека“ на Псевдо-Аполодор (към II в. сл. Хр.)

(следва)